

1349 Svartedauen

Svartedauen satte selvsagt Stjørdal og Værnes tilbake. Våre tradisjons-fortellere og lokalhistorikere har ikke motstått fristelsen til å gjengi «vandresoga» om mannen som ble alene igjen i Stjørdal etter Svartedauen, og som gikk opp i tårnet på kirka og ringte med klokkene. Og naturligvis nådde lyden frem til ei igjenværende kvinne, som straks dro til kirka, - og bosettingen i dalføre var sikret. Trolig finnes denne «vandresoga» i bygdebøkene i samtlige av landets kommuner!

I følge *Liv og Lagnad* (bind I, del II) ble enkelte bygder helt utryddet, mens det nok i snitt overlevde ca halvparten av befolkningen i Trøndelag. Det tok derfor et par hundre år før folketapet hadde rette seg opp. Men alt skyldes selvsagt ikke ene og alene Svartedauen. Flere pester fulgte ganske tett. I 1360 nevnes ”den store barnedauen”, i 1371 ”drepsotten”, i 1379 ”bolnasotten” og på nittitallet nevnes tilsvarende ”sott og mannaue”. Så sent som i 1520 lå halvparten av gårdene nede, og flere av de store jordeierættene døde helt ut. En uunngåelig prosess var at flere storgårder ble ennå større. Dette til tross førte Svartedauen til en sosial og kulturell utjevning da flere av de sosiale ”underklasser” kom seg opp på likt nivå med de fleste. Det gikk hardt utover prestene som minste 260 av sine 300 i Midt-Norge.

En skulle kunne tro at utkantene ville klare seg best, da de lå mest skjermet til. Men utviklingen førte til at det var utkantene som vart lagt øde. De første årene etter Svartedauen forsøkte de som ble igjen i utkantstrøkene å holde opp de gamle gårdene. Noen klarte det, og det voks opp nye slekter. Men på de fleste døde slekta ut uten at noen kunne ta over. Likeledes ble det en viss forskyvning i det de minste og dårligste gårdene ble stående tomme da folk flyttet over til de ”gode” gårdene som lå mer sentralt til i bygdene. I Stjørdalen flyttet folk nedover dalen., og ennå 150 år etter Svartedauen lå Meråker og det meste av Flora, Sondalen, Forbygda, Langstein og Vassbygda øde. Et unntak er trolig selve Meråkergården. Erkebispem som eide gården hadde sikkert folk boende der for å ivareta jakt og fiske.

En form for ”lovause”, men likevel så fornuftig, - dominerte i mange tiår fremover. Selvtækt ble en nødvendighet, og myndighetene så igjennom fingrene med landskyld og eierforhold. I 1420 kom det sentrale retningslinjer som tilsa at de øde gårdene skulle legges under nærmeste nabogård. Til og begynne med ble disse avsidesliggende gårder brukt til ”attåttslott”, men etter hvert som skigardene råtnet ble de brukt til beite – for så å bli liggende øde da skogen voks til. Andre gårder gikk over i det de kalte ”ålmerkje” (allmenning) da ingen gjorde krav på eiendomsretten. Den eldre vikinggården Blakstad var blant de som forsvant fra bøkene og kom under Husby.

Så sent som i 1420 hadde ikke engang erkebiskopen i Nidaros oversikt over det veldige jordgodset som tilhørte domkirka og erkebiskopstolen. Det er fra denne tiden vi har den såkalte *Aslak Bolt's jordebok*. Denne boka tok Olav Engelbrektsson med seg da han forlot landet i 1537. Boka ble senere funnet i München. Selve hovedgården i dalføre, Værnes, hører vi ikke så meget til utenom nedenforstående makeskifte.

1354 Makeskifte

Et makeskifte fra 1354 mellom kong Magnus Erikson og erkebiskop Olav den 1 forteller at Værnes ble gods under domkirka, ut i fra at kongen skulle få Kastelle kloster i Skåne mot at erkebiskopen fikk en rekke krongods i Trøndelag, bl.a Værnes. Dette er trolig ikke riktig da et dokument fra Riksrådsmøte i

1498, hvor kong Hans var til stede, opplyser at makeskifte aldri trådte i kraft, slik at Værnes fortsatt var kongelig eiendom.

1442 Sagnet om Værnes kirke

Da Kristoffer av Bayeren styrte i 1442 skulle det ha forekommet et ufyselig vær i Trøndelag. Stjørdalselva - som den gangen gikk forbi Haraldreina, oppunder Ree og med slynger rundt Værnes, - voks og voks. Den grov seg inn i leirbakkene ved Mæle, og kom samtidig stadig nærmere kirka og Værnes Hovedgård. Folk fryktet at elva ville ta med seg både gård og grunn, inkl. kirka. I tre dager til ende lå menigheten inne i kirka og ba. Om kvelden den tredje dagen hørtes plutselig et brak fra et stort leirras ovenfor Haraldreina. Raset sperret elveløpet, og elva måtte finne seg et annet løp, som igjen reddet kirka og Værnes Hovedgård. Stedet hvor raset gikk heter i dag *Hjelpdalen*.

1520 Sjur på Værnes

Dette er første gangen vi har skriftlig bevis på navngitt bosetting etter Torberg og Asbjørn på selve Værnes. I 1520 betaler Sjur på Værnes sin tiende med 1 pund smør og 12 våg mel. Dette til tross må en nok gå ut i fra at bosettingen har vært opprettholdt på Værnes fra vikingtiden. Værnes lå best til, og dersom Svartedauen eller annen pest hadde gjort sitt, ville nok andre straks stått klare til å overta «beste jordvegen». Fra 1524 til 1527 var det frostår, som helt sikkert innvirket på bosettingen og folketallet.